

Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка

НН інститут педагогіки і психології

Кафедра психології

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор Навчально-наукового Інституту
педагогіки і психології

проф. С.М. Кондратюк

(підпис) (ініціали та прізвище)

« 28 » серпня 20 20 р.

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ**

Галузь знань 05 Соціальні та політичні науки

Спеціальність 053 Психологія

Освітня програма Практична психологія перший (бакалаврський)
рівень

Мова навчання українська

Погоджено науково-методичною комісією НН
Інституту педагогіки і психології Сумського
державного педагогічного університету імені
А. С. Макаренка

« 28 » серпня 2020 р.

Голова: к. психол. н., доц. Тарасова Т.Б.

(ступінь, вч. звання)

Суми - 2020

Розробники:

Усик Дмитро Борисович, к. психол. н, доцент, доцент кафедри психології

Робоча програма розглянута і схвалена на засіданні кафедри психології
Протокол № 1 від «27» серпня 2020 р.

Завідувач кафедри Кузікова С.Б, д. психол. н., професор

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 4	Освітній ступінь - бакалавр	Обов'язкова	
		Рік підготовки:	
2-й		2-й	
Семестр			
3-й		3-й	
Лекції			
20 год.		4год.	
Практичні, семінарські			
20 год.		4 год.	
Лабораторні			
год.		год.	
Самостійна робота			
78 год.		110 год.	
Консультації:			
2 год.	2 год.		
Вид контролю: екзамен			
Загальна кількість годин - 120			

1. Мета вивчення навчальної дисципліни

Мета: формування у студентів цілісного підходу щодо розуміння загальних методологічних засад з вікової психології, розуміння закономірностей, факторів і механізмів психічного розвитку і формування особистості в онтогенезі, особливостей переходу одного вікового періоду в інший, структурних змін (новоутворень), що виникають у кожному віковому періоді.

Завдання:

- розкрити теоретичні питання вивчення розвитку людини в онтогенезі, закономірності, причини та фактори психічного розвитку;
- сформувати у студентів уміння аналізувати психічні явища і закономірності, виявляти їх сутність під час надання психологічної допомоги людям різного віку;
- виробити навички проведення психологічного обстеження та опрацювання отриманих результатів, уміння їх інтерпретувати та укласти психологічну характеристику.

Освітньою програмою визначені наступні **програмні компетентності:**

Інтегральна компетентність: здатність вирішувати складні завдання і проблеми у процесі навчання та професійної діяльності у галузі психології, що передбачає здійснення інновацій і характеризується комплексністю та невизначеністю умов і вимог.

Загальні компетентності:

ЗК2. Знання та розуміння предмету вікової психології та розуміння професійної діяльності практичного психолога

ЗК4. Здатність вчитися новому і оволодівати сучасними знаннями з вікової психології.

ЗК6. Здатність приймати обґрунтовані рішення на основі теоретичних даних і даних досліджень.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності:

СК1. Здатність оперувати категоріально-понятійним апаратом психології

СК2. Здатність до ретроспективного аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду розуміння природи виникнення, функціонування та розвитку психічних явищ.

СК3. Здатність до розуміння природи поведінки, діяльності та вчинків.

СК4. Здатність самостійно збирати та критично опрацьовувати, аналізувати та узагальнювати психологічну інформацію з різних джерел.

2. Передумови для вивчення дисципліни

Передумовою вивчення навчальної дисципліни «Вікова психологія» є вивчення навчальних дисциплін «Загальна психологія», «Вступ до спеціальності» та «Диференційна психологія».

3. Результати навчання за дисципліною

Програмні результати, досягнення яких забезпечує навчальна дисципліна:

ПР2. Розуміти закономірності та особливості розвитку і функціонування психічних явищ в контексті професійних завдань.

ПР3. Здійснювати пошук інформації з різних джерел, у т.ч. з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, для вирішення професійних завдань.

ПР 4. Обґрунтовувати власну позицію, робити самостійні висновки за результатами власних досліджень і аналізу літературних джерел.

ПР9. Вирішувати етичні дилеми з опорою на норми закону, етичні принципи та загальнолюдські цінності.

ПР10. Здійснювати аналітичний пошук відповідної до сформульованої проблеми наукової інформації та оцінювати її за критеріями адекватності.

ПР11. Здійснювати адаптацію та модифікацію існуючих наукових підходів і методів до конкретних ситуацій професійної діяльності.

ПР12. Складати та реалізовувати програму психопрофілактичних та просвітницьких дій, заходів психологічної допомоги у формі лекцій, бесід, круглих столів, ігор, тренінгів, тощо, відповідно до вимог замовника.

ПР13. Взаємодіяти, вступати у комунікацію, бути зрозумілим, толерантно ставитися до осіб, що мають інші культуральні чи гендерно-вікові відмінності.

ПР 16. Знати, розуміти та дотримуватися етичних принципів професійної діяльності психолога.

ПР17. Демонструвати соціально відповідальну та свідому поведінку, слідувати гуманістичним та демократичним цінностям у професійній та громадській діяльності.

Після успішного вивчення навчальної дисципліни студенти зможуть:

РН 1. Знання основних напрямків та проблем сучасної вікової психології та основ аналізу різновікових досліджень у сучасній психології;

РН 2. Самостійність та продуктивна критичність аналізу літературних та Інтернет-джерел з проблем сучасних досліджень у вивченні розвитку особистості в онтогенезі та психологічного змісту професійної діяльності практичного психолога;

РН 3. Розуміння сучасних вимог до організації психологічних досліджень вікової психології, особливостей використання конкретних психодіагностичних методик в дослідженнях особливостей розвитку;

РН 4. Володіти уміннями визначати можливості просвітницької роботи у відповідності до профілактичних завдань, адекватно моделювати її мету, завдання та методіку, проводити та об'єктивно оцінювати ефективність;

РН 5. Визначати можливості збереження психологічного здоров'я, формування здорової психологічної поведінки осіб різного віку;

РН 6. Уміння аналізувати та об'єктивно оцінювати професійний досвід як спеціалістів з вікової психології України та світу, так і власний та

формулювання на цій основі змістовного, чіткого та конкретного запиту щодо покращення власної практичної діяльності;

РН 7. Розуміння юридичних та етичних принципів професійної діяльності практичного психолога;

РН 8. Аналіз основних психологічних теорій та технологій організації процесу діагностики особистісних особливостей дітей та дорослих, відбір та ефективне адаптування різноманітних традиційних та інноваційних технологій та методів.

ПР12. Складати та реалізовувати програму психопрофілактичних та просвітницьких дій, заходів психологічної допомоги у формі лекцій, бесід, круглих столів, ігор, тренінгів, тощо, відповідно до вимог замовника.

4. Критерії оцінювання результатів навчання

Шкала ЄКТС	Критерії оцінювання навчальних досягнень студента
90-100	«Відмінно». Відповідь або виконання завдання характеризується правильністю та повнотою без допомоги викладача. Під час висвітлення питання студент може теоретично обґрунтувати загальні методичні засади викладання окремих тем курсу, самостійно організовувати пізнавальну діяльність на аудиторних заняттях та в позааудиторний час; створювати методичні розробки з різних форм навчальної роботи, має навички організації дослідницької діяльності.
82-89	«Дуже добре». Навчальна діяльність високої якості та відповідає всім основним вимогам. Теоретичний зміст курсу освоєно повністю, необхідні практичні навички роботи з матеріалом в основному сформовані. Передбачені навчальною програмою навчальні завдання виконані, якість виконання більшості з них оцінена числом балів, близьким до максимального.
74-81	«Добре». Студент володіє матеріалом з теми. Викладення матеріалу з теми є чітким, логічним з наведенням прикладів із власних спостережень, використанням знань із суміжних дисциплін, передового досвіду. Відповідь або виконання завдання характеризується повнотою з незначними огріхами без надання допомоги з боку викладача.
64-73	«Задовільно». Відповідь або виконання завдання характеризується недостатньою повнотою, але правильністю без надання допомоги викладача. Студент володіє обсягом знань та умінь, які є необхідними для розкриття теми, користується термінологією, однак, під час розкриття теоретичних

	основ психології спорту студент може припускатися окремих неточностей, які виправляє після надання консультативної допомоги викладача.
60-63	«Посередньо». Відповідь або виконання завдання характеризується неповнотою і проводяться за допомогою консультації викладача. Значну частину матеріалу студент наводить на репродуктивному рівні, зазнає труднощів під час надання визначень ключовим поняттям теми, недосконало володіє сучасними досягненнями психологічної науки. Під час відповіді спостерігається порушення логічності та точності.
35-59	«Незадовільно» (з можливістю перескладання). Відповідь або виконання завдання характеризується фрагментарністю і є можливими тільки за умови надання допомоги викладача. Студент частково володіє матеріалом з теми, не користується ключовими термінами. Викладення матеріалу відбувається на репродуктивному рівні зі значною кількістю огріхів та неточностей.
1 - 34	«Незадовільно» (без можливості перескладання). Відповідь або виконання завдання характеризується неправильністю та фрагментарністю, відбуваються під керівництвом викладача. Теоретичний матеріал, передбачений робочою програмою курсу, засвоєно частково, необхідні практичні уміння не сформовано. Контрольні роботи за змістовими модулями не написано.

Розподіл балів

Поточний контроль													Разом	Підсумковий екзамєн	Загальна сума	
РОЗДІЛ 1			РОЗДІЛ 2			РОЗДІЛ 3					РОЗДІЛ 4			75	25	100
Т 1.1	Т 1.2	Т 2.1	Т 2.2	Т 2.3	Т 3.1	Т 3.2	Т 3.3	Т 3.4	Т 3.5	Т 4.1	Т 4.2	Т 4.3				
Поточний контроль																
3	3	3	3	4	4	4	4	4	4	3	3	3	45			
Контроль самостійної роботи																
2	2	2	2	2	2	3	3	3	3	2	2	2	30			

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для екзамену
90 – 100	A	відмінно
82 - 89	B	добре
74 - 81	C	
64 - 73	D	задовільно
60 - 63	E	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1 - 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

5. Засоби діагностики результатів навчання

Поточний та підсумковий контроль проводяться відповідно до вимог Положення «Про порядок оцінювання знань студентів у Європейській кредитно-трансферній системі (ЄКТС) організації освітнього процесу, затвердженого вченою Радою СумДПУ імені А.С.Макаренка (протокол №7 від 23.02.2015 р.).

Для поточного контролю використовуються форми: опитування та виступи на практичних заняттях, активна участь в обговоренні теоретичних питань, в проведенні психодіагностичних методик, обробленні та аналізі їх результатів, у виконання, обговоренні та оцінюванні практичних завдань, тестування, індивідуальне навчально-дослідне завдання у вигляді письмової роботи.

Результати самостійної роботи контролюються з використанням технології дистанційного навчання.

Відповідно до «Положення про порядок визнання результатів навчання у неформальній та/або інформальній освіті у Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка», ухваленого рішенням вченої ради університету (протокол №10 від 27 квітня 2020 року), затвердженого наказом №178 від 27 квітня 2020 року при оцінюванні результатів навчання з дисципліни можливо перезарахування балів за результатами неформальної та/або інформальної фахової активності студентів (сертифікована участь в конференціях, тренінгах, написання статей, участь в конкурсах студентських робіт, олімпіадах, тощо) що за тематикою, обсягом і змістом відповідають навчальній дисципліні.

Підсумковий контроль - екзамен.

6. Програма навчальної дисципліни Інформаційний зміст навчальної дисципліни

Розділ 1. Загальні засади вікової психології.

Тема 1.1 Вікова психологія як навчальна дисципліна.

Предмет, завдання, принципи та методологічні засади вікової психології. Структура, функції, методи і завдання вікової психології. Місце вікової психології в системі психологічних наук.

Ідеї вікової психології від зародження до ХХ століття. Загальні тенденції розвитку вікової психології у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. Виникнення і розвиток вікової психології в Україні.

Тема 1.2 Основні категорії вікової психології.

Психічний і особистісний розвиток людини. Умови, суперечності та детермінанти (чинники) психічного розвитку.

Загальні закономірності розвитку особистості.

Проблема вікової періодизації психічного розвитку дитини. Поняття про віковий період; періоди кризового і стабільного вікового розвитку дитини.

Поняття про психічне новоутворення. Поняття про соціальну ситуацію розвитку та провідну діяльність.

Розділ 2. Теорії психічного розвитку людини.

Тема 2.1 Біогенетичні теорії психічного розвитку.

Біогенетичний принцип. Теорія рекапітуляції.

Нормативний підхід до вивчення дитячого розвитку. Біхевіористична концепція. Теорія триступеневого дитячого розвитку. Концепція конвергенції 2-х факторів дитячого розвитку. Підходи до аналізу внутрішніх причин розвитку дитини.

Тема 2.2 Психоаналітичні теорії психічного розвитку дитини та теорії соціального навчання.

Психоаналітичні теорії психічного розвитку дитини: динамічна концепція сексуального розвитку З.Фрейда, епігенетична теорія розвитку особистості Е.Еріксона.

Теорії соціального навчання: Н.Міллер, Дж.Доллард, концепція соціального навчання; Р.Сірс, виховання і розвиток; поєднання психоаналізу та етології; Б.Скіннер, заохочення та покарання як умови формування нової поведінки; А.Бандура, роль наслідування у формуванні нової поведінки; Дж.Гевірц, Д.Баер, дитина та дорослий, У.Бронфенбреннер, сім'я як фактор розвитку поведінки дитини.

Тема 2.3 Теорії психічного розвитку дитини.

Вчення Ж.Піаже про інтелектуальний розвиток дитини: ключові поняття концепції Ж.Піаже; відкриття егоцентризму дитячого мислення; стадії інтелектуального розвитку дитини.

Теорія розвитку вищих психічних функцій Л.С.Виготського.

Періодизація вікового розвитку Д.Б.Ельконіна.

Концепція діалектичного характеру розвитку Г.С.Костюка.

Теорії психічного розвитку гуманістичної психології.

Розділ 3. Психологія дитинства.

Тема 3.1 Психічний розвиток новонародженого.

Пренатальний період розвитку дитини. Психічне травмування дитини під час пологів.

Період новонародженості: анатомо-фізіологічний розвиток новонародженого, психічний розвиток новонародженого, провідна діяльність новонародженого.

Роль матері у психічному розвитку новонародженого.

Криза новонародженості.

Тема 3.2 Психічний розвиток немовляти.

Загальна характеристика віку.

Розвиток форм спілкування.

Розвиток рухів. Розвиток сенсорних рухів.

Розвиток пізнавальних процесів.

Розвиток мовлення.

Криза першого року.

Тема 3.3. Психічний розвиток в ранньому дитинстві.

Психологічні передумови переходу до раннього дитинства.

Фізичний розвиток дитини в ранньому дитинстві.

Предметна діяльність та її значення для психічного розвитку.

Розвиток мови. Розвиток спілкування. Розвиток сенсорних та перцептивних процесів і дій. Розвиток пам'яті і мислення.

Розвиток особистості дитини.

Основні види гри та їхня роль у психічному розвитку.

Криза 3-х років.

Діагностика розвитку дітей в ранньому дитинстві: дослідження адаптації до умов ДНЗ; дослідження психічного розвитку дітей раннього віку.

Тема 3.4. Психічний розвиток у дошкільному віці.

Особливості психічного розвитку.

Сюжетно-рольова гра. Її психологічна сутність.

Елементи навчання та праці. Продуктивні форми діяльності.

Розвиток уваги, пам'яті та мислення.

Розвиток мови та спілкування.

Розвиток особистості дошкільника: мотиваційно-потребова сфера, становлення моральної свідомості.

Формування умов готовності до навчання у школі.

Криза 7 років.

Діагностичні методики.

Тема 3.5. Психічний розвиток у молодшому шкільному віці.

Психологічна характеристика віку.

Анатомо-фізіологічні особливості.

Учбова діяльність молодшого школяра: мотивація навчальної діяльності, структура навчальної діяльності, проблема оцінювання.

Формування ставлення учнів до школи і вчителя.

Розвиток пізнавальних процесів.

Розвиток мовлення молодших школярів.

Формування особистості: емоційні особливості у молодших школярів, вольові якості, засвоєння правил та норм спілкування, психосоціальний розвиток, самосвідомість та Я-концепція.

Діагностичні методики.

Розділ 4. Психологія дорослішання та розвиток зрілої особистості.

Тема 4.1. Психічний розвиток у підлітковому віці.

Культурні та історичні фактори, що впливають на розвиток підлітка.

Специфіка соціальної ситуації розвитку підлітка.

Характеристика центральних новоутворень підлітка.

Особливості психосексуального розвитку підлітків.

Особливості навчально-пізнавальної діяльності у підлітковому віці.

Розвиток вищих психічних функцій.

Проблема підліткової кризи: її основні чинники та особливості протікання.

Особливості взаємовідносин підлітків з дорослими. Особливості спілкування з однолітками:

Проблеми підліткового віку.

Діагностичні методики.

Тема 4.2. Психічний розвиток в юнацькому віці.

Загальна характеристика віку.

Характеристика фізичного розвитку.

Криза 17-ти років.

Характеристика пізнавальної сфери та розвиток вищих психічних функцій.

Особливості розвитку особистості. Проблема сенсу життя. Духовна самосвідомість особистості.

Діагностичні методики.

Тема 4.3. Психологічні закономірності розвитку людини у зрілому віці та старості.

Проблема розвитку в дорослому віці.

Загальна характеристика раннього дорослого віку.

Особливості зрілого дорослого віку.

Старість як етап онтогенезу

7. Структура та обсяг навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Усього	у тому числі					Усього	у тому числі				
		Лекції	Практ.	Лабор.	Конс.	Самост.р		Лекції	Практ.	Лабор.	Конс.	Самост. робота
РОЗДІЛ 1. Загальні засади вікової психології												
Тема 1.1. Вікова психологія як навчальна дисципліна.	8	1	1			6	9	0,5	0,5		8	
Тема 1.2. Основні категорії вікової психології.	8	1	1			6	9				9	
РОЗДІЛ 2. Теорії психічного розвитку людини												
Тема 2.1. Біогенетичні теорії психічного розвитку.	10	2	2			6	9				9	
Тема 2.2. Психоаналітичні теорії розвитку дитини та теорії соціального навчання.	10	2	2			6	9				9	
Тема 2.3. Теорії психічного розвитку дитини.	8	1	1			6	9				9	
РОЗДІЛ 3. Психологія дитинства												
Тема 3.1. Психічний розвиток новонародженого.	10	2	2			6	9	0,5	0,5		8	
Тема 3.2. Психічний розвиток немовляти.	10	2	2			6	9	0,5	0,5		8	
Тема 3.3. Психічний розвиток в ранньому дитинстві.	10	2	2			6	9	0,5	0,5		8	
Тема 3.4. Психічний розвиток у дошкільному віці.	10	2	2			6	9	0,5	0,5		8	
Тема 3.5. Психічний розвиток у молодшому шкільному віці.	10	2	2			6	9	0,5	0,5		8	
РОЗДІЛ 4. Психологія дорослішання та розвиток зрілої особистості												
Тема 4.1. Психічний розвиток у підлітковому віці.	8	1	1			6	10	0,5	0,5		9	

Тема 4.2. Психічний розвиток в юнацькому віці.	8	1	1		6	10	0,5	0,5		1	8
Тема 4.3. Психологічні закономірності розвитку людини у зрілому віці та старості.	10	1	1	2	6	10				1	9
Усього годин	120	20	20	2	78	120	4	4		2	110

Теми практичних (семінарських) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1	Вікова психологія як навчальна дисципліна	1	0,5
2	Основні категорії вікової психології.	1	
3	Біогенетичні теорії психічного розвитку.	2	
4	Психоаналітичні теорії психічного розвитку дитини та теорії соціального навчання.	2	
5	Теорії психічного розвитку дитини.	1	
6	Психічний розвиток новонародженого.	2	0,5
7	Психічний розвиток немовляти.	2	0,5
8	Психічний розвиток в ранньому дитинстві.	2	0,5
9	Психічний розвиток у дошкільному віці.	2	0,5
10	Психічний розвиток у молодшому шкільному віці.	2	0,5
11	Психічний розвиток у підлітковому віці.	1	0,5
12	Психічний розвиток в юнацькому віці.	1	0,5
13	Психологічні закономірності розвитку людини у зрілому віці та старості.	1	
Разом		20	4

Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1	Вікова психологія як навчальна дисципліна	6	8
2	Основні категорії вікової психології.	6	9
3	Біогенетичні теорії психічного розвитку.	6	9
4	Психоаналітичні теорії психічного розвитку дитини та теорії соціального навчання.	6	9
5	Теорії психічного розвитку дитини.	6	9

6	Психічний розвиток новонародженого.	6	8
7	Психічний розвиток немовляти.	6	8
8	Психічний розвиток в ранньому дитинстві.	6	8
9	Психічний розвиток у дошкільному віці.	6	8
10	Психічний розвиток у молодшому шкільному віці.	6	8
11	Психічний розвиток у підлітковому віці.	6	9
12	Психічний розвиток в юнацькому віці.	6	9
13	Психологічні закономірності розвитку людини у зрілому віці та старості.	6	8
Разом		78	110

8. Рекомендовані джерела інформації

Основні:

1. Абрамова Г.С. Возрастная психология. – Екатеринбург, 1999.
2. Обухова Л.Ф. Детская психология: теория, факты, проблемы.- М., 1998
3. Немов Р.С. Психология: В 3-х кн.- Кн. 2 : Психология образования..- М.: ВЛАДОС, 2001.
4. Кулагина И.Ю. Возрастная психология: Развитие ребенка от рождения до 17 лет. – М., 1998.
5. Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія. – К.,2005.
6. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб./ О.В.Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. 2-ге вид.- К.: Каравела, 2007. – 400с.
7. Райс Ф. Психология подросткового и юношеского возраста.-Питер.-2000.
8. Грейс Крайг. Психология развития. – СПб., 2000.
9. Подоляк Л.Г. Основы вікової психології.: Навчальний посібник. – К.: Главник, 2006.
10. Мухина В.С. Детская психология: Учебник для студентов педагогических вузов. – М., 1985.
11. Аверин В.А. Психология детей и подростков.- СПб, 1998.
12. Кле М. Психология подростка. Психосексуальное развитие. М.,1991.
13. Кравцова Е.Е. Психологические проблемы готовности детей к обучению в школе. – М., 1991 г.
14. Заброцький М.М. Вікова психологія.- К., 1998.
15. Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики. – М., 1981.
16. Фельдштейн Д.И. Проблемы возрастной и педагогической психологии.- М., 1995.

Додаткові:

1. Абрамова Г.С. Практическая психология. - М.: Академический проект.,

2003.-496с.

2. Битянова М.Р. Организация психологической работы в школе.- М.: Генизис,2000.
3. Бондаренко А.Ф. Психологическая помощь: теория практика .- М:Класс, 2001. -335с.
4. Бурлачук Л.Ф., Коржова Е.Ю. Психология жизненных ситуаций.- М.,1998.-263с.
5. Грановская Р.М. Элементы практической психологии - Л.:ЛГУ., 1988.- 564с.
6. Гордонова Н.М. Положення „Про кабінет практичного психолога в закладах освіти”// Практична психологія і соціальна робота.-2001.-№1,- С.27
7. Детский практический психолог: Программы и методические материалы/ Под ред. О.А. Шаграева, С.А. Козловой. - М.: Академия, 2001.- 256с.
8. Дуткевич Т.В., Савицька О. В. Практична психологія: Вступ до спеціальності. Навч.пос. - К.: Центр учбової літератури, 2007. - 265с.
9. Жуков Ю.М. Позиции психолога - практика// Введение в практическую социальную психологию/ Под ред. Ю.М. Жукова и др. М., 1999.- С.21-34.
10. Карандашев В.Н. Психология: введение в профессию. - М.: Смысл, 2000.- 288с.
11. Кісарчук З.Г. Особливості розвитку практичної психології на сучасному етапі// Практична психологія і соціальна робота. - 2001.-№3.- С. 10-12.
12. Маралов В.Г. Основы самопознания и саморазвития.- М.: Академия, 2002. -256с.
13. Технологи практического психологаобразования. - М.: ТЦ «Сфера», 2000.-448с.
13. Наказ про затвердження „Положення про психологічний кабінет дошкільних, загальноосвітніх та інших навчальних закладів // Практична психологія та соціальна робота.-2002.-№2.-С.58-60.
14. Овчарова Р.В. Справочная книга школьного психолога.-М.,1993.
15. Основы практичної психології/Під ред. В. Панок, Т.Титаренко, Н. Чепелевої та ін-К.: Либідь, 2001,- 536 с.
16. Практическая психология образования/ Под ред. И.В. Дубровиной.- М.,1997.
17. Психологическая помощь и консультирование в практической психологии / Под ред. М.К. Тутушкиной. - Спб.,2001.-350с.

18. Практична психологія в економіці і бізнесі. - К.,1998.-270с.

9. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає навчальна дисципліна

1. Нормативні документи МОН України
2. Підручник з психології.
3. Практикуми з психології.
4. Словники та енциклопедії з психології.
5. Зображувальна наочність - схеми та таблиці.
6. Аудіо наочність.
7. Відео наочність.
8. Мультимедійні презентації.
9. Роздатковий матеріал з психодіагностичних методик.
10. Тестові завдання для комп'ютерного контролю.